

СТАНДАРТИ ДЛЯ ГАЛУЗІ СПОРТУ
ТА РЕКРЕАЦІЙНОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІАндрій БОЛЯК¹, Наталія БОЛЯК¹, Ілля ШЕВЛЯК², Олександр БРИКУЛЬСКИЙ²¹Київський Університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна,²Спортивний комітет України, м. Київ, Україна,

e-mail: a.boliak@kubg.edu.ua

Анотація. Вплив на галузь спорту та рекреаційно-рухової активності негативних чинників вимагає пошуку шляхів підвищення ефективності її функціонування. Стандарти – це сучасний і дієвий інструмент підвищення ефективності діяльності та загального рівня спортивних фахівців. Метою дослідження стало визначення пріоритетних напрямів розробки стандартів для спортивної та рекреаційної діяльності. Застосування експертних оцінок стейкхолдерів для різних аспектів спорту та рекреаційної рухової активності дало змогу визначити пріоритетні напрями розробки стандартів для спорту й рекреації.

Ключові слова: стандарти, спорт, рекреаційна рухова активність, стейкхолдери, експертна оцінка, компетенції.

СТАНДАРТЫ ДЛЯ ОТРАСЛИ СПОРТА
И РЕКРЕАЦИОННОЙ ДВИГАТЕЛЬНОЙ
АКТИВНОСТИАндрей БОЛЯК¹,
Наталья БОЛЯК¹, Илья ШЕВЛЯК²,
Александр БРИКУЛЬСКИЙ²¹Киевский университет имени Бориса
Гринченко, г. Киев, Украина,²Спортивный комитет Украины,

г. Киев, Украина,

e-mail: a.boliak@kubg.edu.ua

Аннотация. Влияние на отрасль спорта и рекреационно-двигательной активности негативных факторов, требуют поиска путей повышения эффективности ее функционирования. Стандарты – это современный и действенный инструмент повышения эффективности деятельности и общего уровня спортивных специалистов. Целью исследования стало определение приоритетных направлений разработки стандартов для спортивной и рекреационной деятельности. Применение экспертных оценок стейкхолдеров для различных аспектов спорта и рекреационной двигательной активности позволило определить приоритетные направления разработки стандартов для спорта и рекреации.

Ключевые слова: стандарты, спорт, рекреационная двигательная активность, стейкхолдеры, экспертная оценка, компетенции.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вплив на галузь спорту та рекреаційно-рухову активність соціально-політичних процесів у державі, наслідків зовнішньої агресії, глибокої економічної кризи та інших чинників вимагає запровадження ефективних механізмів підвищення ефективності її функціонування. У зв'язку з цим, у нагоді має стати досвід провідних спортивних держав Європи [3].

Стратегія Президента та Кабінету Міністрів України, спрямована на виконання Угоди про Асоціацію України з Європейським союзом, передбачає реформування усіх галузей життя держави відповідно до європейських стандартів [1, 3].

STANDARDS FOR THE FIELD
OF SPORTS AND RECREATIONAL
PHYSICAL ACTIVITYAndrii BOLIAK¹, Natalia BOLIAK¹,
Ilya SYEVLIAK², Oleksander BRYKULSKIY²¹Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine,²Sport Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine,

e-mail: a.boliak@kubg.edu.ua

Abstract. The impact of negative factors on the field of sport and recreation and physical activity require finding ways to improve its functioning. Standards are modern and effective tool to enhance efficiency of activity and the overall level of sports professionals. The aim of this research was to identify priority areas of standards development for sports and recreational activities. The use of expert assessments of stakeholders for the various aspects of sport and recreational physical activity allowed determining priority areas of standards development for sports and recreation.

Keywords: standards, sport, recreational physical activity, stakeholders, expert assessment, competence.

Водночас упровадження новітніх стандартів діяльності в спорті та рекреаційній руховій активності вимагає аналізу усього комплексу питань, проведення наукових досліджень, вивчення специфіки діяльності із залученням широкого кола експертів та стейкхолдерів, зміни підходів до оцінювання якості та ефективності процесів тощо [4, 7, 8].

Слід відзначити, що до цього часу підходи до використання стандартів у діяльності галузі спорту та рекреаційної рухової активності є недостатньо сформованими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретично обґрунтовано стандартизацію товарів та послуг лише у деяких роботах (Н. Г. Салухіна, О. М. Язвінська (2010)), як і формування освітніх стандартів (Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, (2016) та Johnston H. N. (1992)), використання стандартизації для вдосконалення різних аспектів діяльності у сфері спорту та рекреації (S. Scoffier-Mériaux, C. Ferrand, F. D'Arripe-Longueville (2017)), етичні стандарти спортивної діяльності, спортивної медицини (Dj. Harris, G. Atkinson (2009)) тощо.

Мета дослідження – визначити пріоритетні напрями розробки стандартів для спортивної та рекреаційної діяльності.

Методи та організація дослідження. При підготовці матеріалів статті застосовано такі методи, як анкетування, опитування, бесіди, експертне оцінювання (кваліметрія), метод Дельфі, метод комісії та основні інтерактивних технологій організації експертної взаємодії (групова робота, «мозковий штурм» та ін.).

Дослідження відбувалися під час сесій «Академії СКУ» упродовж 2016–2017 року із залученням 52 експертів, які представляли 47 федерацій з неолімпійських видів спорту.

Виклад основного матеріалу з аналізом отриманих наукових результатів.

Дорожня карта реформ у сфері фізичної культури та спорту, прийнята Міністерством молоді та спорту України, серед пріоритетних напрямів реформування галузі передбачає перехід до європейської моделі взаємовідносин держави та спорту, позбутися надлишкових функцій, щоб мати змогу оптимізувати структуру й функції міністерства, привести їх до європейських стандартів [3].

Реформаторські ініціативи в галузі спорту, рекреаційної рухової активності спрямовані на відмову від низки функцій, включаючи контроль за якістю надання спортивних послуг. Натомість пропонується встановлювати та розробляти відповідні стандарти якості спортивних послуг і т. п. [3].

Споживачі та суспільство розраховують, що продукція та послуги, що надаються повсякденно, будуть безпечними, не завдадуть шкоди здоров'ю. Суспільство також розраховує на те, що товари та послуги не впливатимуть шкідливо на навколишнє середовище. Відповідність цих аспектів діяльності підприємств галузі очікуванням суспільства і споживачів можлива за умови, що продукція та послуги відповідатимуть мінімальним стандартам – технічним регламентам тощо [1, 4].

Стандарт – нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері. Прикладом стандартів діяльності у сфері спорту з певним наближенням можна назвати правила змагань, які встановлюють порядок дій учасників процесу, критерії оцінювання, обмеження, вимоги до рівня підготовленості спортсменів тощо [2, 4].

У широкому сенсі стандартизація – це діяльність, спрямована на розробку і встановлення вимог, норм, правил, характеристик як обов'язкових для виконання, так і рекомендованих, що забезпечує право споживача на придбання товарів, робіт та послуг належної якості за прийнятну ціну, а також право на безпеку і комфортність праці. Вона є одним із найбільш дієвих механізмів державного контролю якості [1, 4].

Національна система стандартизації України вміщує різноманітні стандарти, в яких встановлені вимоги до конкретних об'єктів стандартизації.

Залежно від об'єкта стандартизації, складу, змісту, сфери діяльності та призначення, вони поділяються на такі види:

- стандарт міждержавний;
- стандарт міжнародний (прийнятий міжнародною організацією зі стандартизації (англ. International Organization for Standardization, ISO);
- стандарт національний;
- стандарт підприємства (розробляється на продукцію (процеси, послуги), яку виробляють та застосовують (здійснюють, надають) лише на конкретному підприємстві);
- галузевий стандарт.

Державні стандарти України містять обов'язкові вимоги, що забезпечують безпечність продукції для життя, здоров'я, майна громадян, охорону навколишнього природного середовища; вимоги техніки безпеки, гігієни праці та ін. [1, 4].

Стандарти на процеси встановлюють основні вимоги до послідовності та методів (засобів, режимів, норм) виконання різних робіт (операцій) у процесах, що використовуються в різних видах діяльності, та які забезпечують відповідність процесу його призначенню [1, 4, 5].

Більшість суб'єктів різних економічних галузей будують свою діяльність, керуючись стандартами різних видів. Водночас для організацій галузі спорту, рекреаційної рухової активності застосування стандартів для підвищення ефективності їх діяльності не стало загально поширеним правилом [4]. Ця ситуація на сучасному етапі розвитку галузі стала перешкодою на шляху європейського поступу українського спорту та рекреаційної сфери, з якою постійно стикаються фахівці, тренери, інструктори, судді та спортсмени, користувачі спортивних та оздоровчих послуг у країні.

Поглиблення стандартизації галузі стало об'єктивною необхідністю для створення якісно нових умов для розвитку спорту вищих досягнень, масового спорту та дотримання здорового способу життя.

Стандартизація – це встановлення та запровадження стандартів (тобто нормативно-технічних документів, які встановлюють єдині обов'язкові вимоги щодо типів, розмірів, якості, норм й інших особливостей продукції та послуг) з метою упорядкування діяльності в певній галузі економічного використання ресурсів, підтримки техніки безпеки, підвищення якості продукції (процесів, робіт, послуг) [1, 4].

При розробці стандартів використовують науково-технічні результати науково-дослідних, результати патентних досліджень, міжнародні, регіональні стандарти, правила, норми і рекомендації зі стандартизації, прогресивні національні стандарти інших країн та іншу інформацію.

Стандарти – це найбільш ефективний інструмент, за допомогою якого можна підвищити ефективність у спорті. Ґрунтуючись на останніх досягненнях науки і техніки, на передовому досвіді теорії і методики спорту, стандарти, з одного боку, вимагають вищі вимоги до якості результатів, що відповідають сучасним науково-технічним досягненням, з другого – встановлюють обов'язковий загальний рівень вимог для показників, до яких мають тягнутися спортивні фахівці [1, 3, 4, 5, 8].

Дослідження різних аспектів запровадження стандартів для спортивної галузі країни проводилися в рамках дослідницьких та освітніх програм діяльності Спортивного комітету України (СКУ). Стейкхолтерами процесу виступили експерти, які представляли 47 федерацій з неолімпійських видів спорту, які входять до СКУ (n=52).

Усіх експертів було розподілено на групи стейкхолтерів відповідно до їх актуального соціального статусу й особливостей діяльності та ступеня задіяності у процесі надання спортивних та оздоровчих послуг. Було сформовано такі групи стейкхолдерів: 1) тренери та інструктори; 2) керівники спортивних організацій; 3) спортсмени; 4) батьки спортсменів.

Вивчення думок стейкхолтерів здійснювалося за допомогою кваліметричних методів та інтерактивних технологій організації роботи експертів. До співпраці з експертами залучено фахівців компаній, що професійно займаються процесами стандартизації.

У процесі аналізу вивчалися діючі у галузі спорту та рекреаційної рухової активності стандарти різних міжнародних та національних систем, організацій США та Європейського союзу, зокрема: ISO; ICHPER Standards; SHAPE America – Society of Health and Physical Educators; ASTM International; SkillsActive – NOS (National occupation standards); NAYS (National Alliance for Youth Sports); UK Equality Standard – A Framework for Sport; EuropeActive Standards (EHFA), Державний соціальний стандарт у сфері фізичної культури і спорту та ін.

Проведений аналіз світового та вітчизняного досвіду, узагальнення напрацювань експертних груп при СКУ у сфері стандартизації спортивної та рекреаційної галузі дав змогу визначити найбільш пріоритетні для розробки стандарти діяльності у сфері спорту та рекреації, які набрали найбільший відсоток голосів експертів (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік пріоритетних стандартів спортивної та рекреаційної галузі

№ з/п	Назва стандарту	Відсотки пріоритетності в експертів
1	Організація та проведення спортивних та спортивно-масових заходів, надання спортивно-оздоровчих послуг	85
2	Екологічні та гігієнічні вимоги до спортивної, спортивно-масової та оздоровчої діяльності	75
3	Стандарт безпеки оздоровчих та спортивних послуг	95
4	Стандарти підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері спорту та рекреації	95
5	Стандарт оцінки якості діяльності фахівців, атестації та визначення рейтингу	80
6	Стандарти обладнання та матеріально-технічного забезпечення спортивної та оздоровчої діяльності	90
7	Стандарти менеджменту та маркетингу діяльності суб'єктів спорту та рекреаційної галузі	75
8	Юридичний, фінансово-економічний супровід діяльності суб'єктів спорту та рекреаційної галузі	80

Ключовим чинником упровадження стандартизації галузі спорту та рекреаційної рухової активності є вивчення фахівцями стандартів та формування компетенцій щодо їх використання у практичній діяльності. Це вимагає певної корекції змісту навчальних програм підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації тренерів, інструкторів, суддів та інших працівників галузі [1, 7].

Сучасний освітній процес ґрунтується на компетентнісно-орієнтованому навчанні.

Компетентність слід розуміти як поінформованість, авторитетність і набутий досвід особи; коло питань, із якими людина добре обізнана, має інтегровані глибокі знання і стійкі вміння та здатна їх цілісно реалізовувати на практиці.

Компетенція трактується як коло повноважень і прав, що визначають межі дозволеної і захищеної діяльності та інструктивні рекомендації щодо порядку виконання дозволеного [1, 7].

Вербально формула компетентності може бути представлена так: 1) розумію, що треба робити; 2) розумію, як треба робити; 3) розумію, чому саме так треба робити і що буде, якщо робити по-іншому.

Своєю чергою формула компетенції матиме такий вербальний вигляд: 1) що дозволено робити; 2) як дозволено робити; 3) що не дозволяється робити.

Як бачимо, визначення компетенцій вимагає досить чітких регламентацій та розробки ефективних алгоритмів різних видів діяльності фахівця, що, власне, і передбачає розробка стандартів.

Компетенції часто є основою для стандартів, які визначають рівень знань, умінь і навичок, що необхідні для успішності на робочому місці, а також можливі критерії вимірювання для оцінювання компетентності досягнень.

Відповідно за усталеної методики, для кожної з посад повне коло компетенцій (знання, уміння, навички та їх застосування) мають визначати представники ринку праці та стейкхолдери процесу. У контексті цього дослідження передбачається, що при формуванні компетенцій фахівців спорту та рекреаційної рухової активності доцільним є, між іншим, урахувати зміст стандартів різних видів, які напрацьовано на основі світового досвіду розвитку галузі.

У табл. 2 подано основні здатності (компетенції) спортивного тренера, запропоновані різними групами стейкхолдерів.

Таблиця 2

Здатності (компетенції) спортивного тренера, визначені різними групами стейкхолдерів у межах дослідження

Група стейкхолдерів	Здатності (компетенції)
Керівники спортивних організацій	<p>Тренер-фахівець повинен володіти такими здатностями:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність до володіння і використання практичних навичок у процесі навчання виду спорту (здатність до демонстрації). 2. Здатність до прояву високоморальних особистісних якостей, адекватності й комунікабельності. 3. Здатність до прояву лідерських якостей та володіння навичками володіння аудиторією. 4. Здатність до співпраці в колективі, сприяння творчій праці інших. 5. Здатність до використання творчості і креативності при вирішенні виробничих завдань. 6. Здатність доведення запланованого до кінцевого результату. 7. Здатність здійснювати моніторинг фізичного стану спортсменів і прогнозувати їх підготовку і досягнення. 8. Здатність до системної праці і реалізації планів діяльності тренера
Спортсмени	<p>Тренер-фахівець повинен володіти такими здатностями:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність до прояву лідерських якостей. 2. Наявність попереднього досвіду у спорті як спортсмена. 3. Здатність ефективно представляти інтереси спортсмена у професійному спорті, володіти та використовувати навички спортивного менеджменту. 4. Здатність до ефективного планування тренувального процесу спортсмена. 5. Здатність до ефективної комунікації у процесі професійної діяльності, здатність до врахування психологічних особливостей спортсменів та інших учасників процесу спортивної підготовки. 6. Здатність доносити інформацію до спортсмена, здатність до використання ефективних способів спільної діяльності. 7. Здатність до дослідження, аналізу і використання у професійній діяльності особистісних характеристик спортсмена, його звичок та особливостей
Батьки спортсменів	<p>Тренер-фахівець повинен володіти такими здатностями:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність до прояву лідерських якостей; 2. Наявність попереднього досвіду у спорті як спортсмена. 3. Здатність ефективно представляти інтереси спортсмена у професійному спорті, володіти та використовувати навички спортивного менеджменту. 4. Здатність до ефективного планування тренувального процесу спортсмена. 5. Здатність до ефективної комунікації у процесі професійної діяльності, здатність до врахування психологічних особливостей спортсменів та інших учасників процесу спортивної підготовки. 6. Здатність доносити інформацію до спортсмена, здатність до використання ефективних способів спільної діяльності. 7. Здатність до дослідження, аналізу і використання у професійній діяльності особистісних характеристик спортсмена, його звичок та особливостей
Тренери	<p>Тренер-фахівець повинен володіти такими здатностями:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність до використання у професійній діяльності власного досвіду та знань у цьому виді спорту. 2. Уміння застосовувати на практиці набутих знань. 3. Здатність до самовдосконалення як фахівця.

Результати аналізу напрацювань різних груп стейкхолдерів процесу спортивної підготовки мають використовуватися як в освітніх стандартах, так і при розробленні стандартів професійної діяльності тренерів.

Висновки.

1. На сучасному етапі розвитку галузі спорту та рекреаційної рухової активності стандарти – це найбільш ефективний інструмент, за допомогою якого можна підвищити їх ефективність. Стандарти встановлюють обов'язковий загальний рівень вимог для показників, до яких мають тягнутися спортивні фахівці.

2. Стандартизація галузі спорту та рекреаційної рухової активності передбачає вивчення фахівцями стандартів та формування компетенцій, щодо їх використання у практичній діяльності. Це вимагає корекції змісту навчальних програм підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації тренерів, інструкторів, суддів та інших працівників галузі.

3. Застосування експертних оцінок стейкхолдерів для різних аспектів спорту та рекреаційної рухової активності дало змогу визначити пріоритетні напрями розробки стандартів для спортивної та рекреаційної діяльності.

Перспективи подальших пошуків у цьому напрямі передбачають системний аналіз результатів власних досліджень, досвіду світових та європейських систем стандартизації з метою розробки чи використання загальноприйнятних стандартів для підвищення ефективності діяльності галузі спорту та рекреаційної рухової активності.

Список літератури

1. Компетентісний підхід у вищій освіті: світовий досвід : навч. посіб. / Антонюк Л. Л., Василькова Н. В., Ільницький Д. О. [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2016. – 62 с.

2. Черлідінг : правила змагань / А. А. Боляк, Ю. Ю. Крикун, Е. І. Ауштикальніс, Н. Л. Боляк. – Київ : Всеукраїнська федерація черлідінгу, 2005. – 76 с.

3. Жданов І. Дорожня карта реформ у сфері фізичної культури та спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/16627>

4. Салухіна Н. Г. Стандартизація та сертифікація товарів та послуг: підручник / Салухіна Н. Г., Язвінська О. М. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 336 с.

5. Harris Dj. International Journal of Sports Medicine – Ethical Standards in Sport and Exercise Science Research / Harris Dj., Atkinson G. // Int J Sports Med. – 2009. – № 30. – P. 701–702.

6. Johnston H. N. The universities and competency-based standards // Higher Education and the Competency Movement / ed. D. Anderson. – Canberra : Centre for Continuing Education at the Australian National University, 1992.

7. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20\(2\).pdf](http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20(2).pdf). – Заголовок з екрана.

8. Scoffier-Mériaux S. The Internalisation of Sociocultural and Thin-Ideal Standards in Sports scale: Development and preliminary validation in female athletes participating in aesthetic sports [Електронний ресурс] / Scoffier-Mériaux S., Ferrand C., D'Arripe-Longueville F. // International Journal of Sport and Exercise Psychology. – 2016. – № 1. – P. 1–8. – Режим доступу: (https://www.researchgate.net/publication/290445320_The_Internalisation_of_Sociocultural_and_Thin-Ideal_Standards_in_Sports_scale_Development_and_preliminary_validation_in_female_athletes_participating_in_aesthetic_sports [accessed May 4, 2017].)

Інтернет-ресурси:

9. <https://www.iso.org/home.html>

10. <http://ichpersd.org/index.php/standards/international-standards>

11. <http://portal.shapeamerica.org/standards/coaching/default.aspx>

12. <http://www.sportofficialsuk.com/nos.htm>

13. <http://nays.org/blog/revised-national-standards-for-youth-sports-released/>
14. <http://equalityinsport.org/>
15. <http://www.ehfa-standards.eu/>

Стаття надійшла до редколегії 4.04.2017

Прийнята до друку 20.04.2017

Підписана до друку 28.04.2017